# חיי שרה ב

א. אין זהר בפרשתנו[1] איז מבואר איינע פון די מעלות פון בעלי תשובה אויף צדיקים (גמורים): ביי צדיקים (גמורים) איז די עבודה בעל׳ בסדר והדרגה מיום ליום, מדרגא לדרגא (ווי עס שטייט בפרשתנו[2] „ואברהם זקן בא בימים גו״, ועד״ז בהפטרת השבוע[3] „והמלך דוד זקן בא בימים גו״), ביז זיי קומען צו בעבודתם צו תכלית הקירוב והדביקות בהקב״ה; משא״כ בעלי תשובה איז „בשעתא חדא ביומא חדא[4] ברגע[5] חדא[6] קריבין לגבי קב״ה״.

שטעלט זיך אויף דעם דער טאַטע אין זיינע הערות[7], און פרעגט: „לכאורה הוא שלא על הסדר, כי הול״ל יומא שעתא רגע. שכ״א רבותא מחבירו, בדרך לא זו אף זו. גם אם די ברגע חדא לאיזה צורך אמר שעתא ויומא״[8]?

1) זח״א קכט, א ואילך.
2) כד, א.
3) מלכים א א, א. וראה מפרשי הזהר שם.
4) ולהעיר מלשונות חז״ל גבי תשובה: יש קונה עולמו בשעה אחת (ע״ז יז, א); יפה שעה אחת בתשובה כו׳ (אבות פ״ד מי״ז); שוב יום אחד לפני כו׳ (אבות פ״ב מ״י). וראה לקמן הערה 8.
5) כ״ה בכמה דפוסי זהר „ברגע״ (וכן הועתק בלקוטי״צ דלקמן), אבל בכו״כ דפוסי הזהר (וכן נעתק באור יקר, באור החמה, ובכ״מ) „ברגעא״ — ועפ״ז מתאים ל„חדא״ שלאחריו ול„שעתא״ וכו׳ שלפניו.
6) ולהעיר מתרגום לתשא (לג, ה) „שעה חדא״. ובתיב״ע: „שעה חדא קלילא״. וראה לקמן הערה 8.
7) לקולוי״צ (לזח״א) ע׳ פא.
8) שעה (בלשון חכמים) ורגע — שני פי׳ להם (ובכל מקום לפי ענינו): משך זמן מסויים או זמן קצר (בערך הענין וכמו ברגע קטן עזבתיך (ישעי׳ נד, ז)), אבל במחז״ל זה שהובאו ג׳ שיעורי זמן ביחד — ודאי הפי׳ דכ״א שיעור מסוים.

און איז מבאר: „י״ל יש ג׳ בחי׳ תשובה המגיעים במל׳ בז״א בבינה כמ״ש בלקו״ת בד״ה מה טובו[9] ע״ש [אז עס איז דאָ אַ דרגא אין תשובה וואָס ענינה איז „סור מרע״[10], וואָס זי איז מגיעה במלכות; ס׳איז דאָ אַ העכערע דרגא אין תשובה וואָס איר ענין איז „ועשה טוב״[10] — ומגיעה בז״א; און ס׳איז דאָ נאָך אַ העכערע תשובה וואָס ענינה איז „בקש שלום״[10] (לימוד התורה) — ומגיעה בבינה]. זהו בשעתא במל׳ הנק׳ שעה, ביומא בז״א הנק׳ יום, ברגע בבינה״.

ב. בהשקפה ראשונה זעט אויס, אַז לויטן ביאור פון טאַטן ווערט מיט די דריי לשונות „בשעתא ביומא ברגע״ בעיקר געמיינט (ניט צו באַצייכענען די דריי פאַרשידענע שיעורים אין זמן בפשטות, נאָר) די דריי מדריגות אין תשובה ווי זיי זיינען מרומז אין „שעתא״ (מל׳) „יומא״ (ז״א) און „רגע״ (בינה), און דערפאַר איז רעכט וואָס זיי שטייען אין זהר מיט דעם סדר, ווייל דאָס איז לפי סדר המדריגות מלמטלמ״ע.

ס׳איז אָבער ניט גלאַטיק אַזוי צו לערנען, ווייל ס׳איז דאָך אין ענין יוצא מדי פשוטו; ובמילא דאַרף מען אַנַעמען, אַז די דריי תשובות הנ״ל — וואָס זיינען „מגיעים במל׳ בז״א בבינה״ — איז יעדערע פון זיי פאַרבונדן מיט דעם באַשטימטן זמן כפשוטו: די תשובה פון „סור מרע״ וואָס איז מגיעה במל׳ טוט זיך אויף „בשעתא חדא״: די העכערע דרגא אין תשובה, „ועשה טוב״, וואָס איז מגיעה בז״א — אין דעם

9) בלק עג, ב ואילך.
10) לשון הכתוב — תהלים לד, טו.

זמן פון „יומא חדא"; און די העכסטע דרגא — „בקש שלום" (תורה), וואס איז מגיעה בבינה — א „רגע חדא".

דאַרף מען פֿאַרשטיין:

דאס וואס א בעל תשובה איז „מיד עאל ואתדבק בי' בקב"ה"[11], איז ווייל די תנועה פון תשובה איז בעצם תכונתה העכער פון סדר והדרגה — זייענדיק פריער אין א מצב לא־טוב גייט ער דורך תשובה איבער בדרך קפיצה ודילוג מן הקצה אל הקצה (פון א מצב הפכי — צו קיום התומ"צ ודביקות בהקב"ה); און וויבאלד אז דאס קומט פון אזא תנועה אין נפש וואס איז ניט מוגבל אין סדר והדרגה, דעריבער איז דאס ניט פאר־בונדן מיט א משך זמן, נאר „מיד עאל ואתדבק כו'".

לפי זה איז אבער ניט פֿאַרשטאַנדיק: ווי קומט עס אז די העכערע דרגא פון תשובה, „ועשה טוב" (וואס קומט דורך א טיפערע התעוררות תשובה), זאל יע זיין פאַרבונדן מיט א המשך בזמן?

עד"ז איז די שאלה אויך בנוגע די ספירות למעלה: ס'איז ידוע[12], אז אלע ענינים שבעוה"ז ווערן נמשך ונשתלשל (ובמילא זיינען זיי בדוגמא) פון די עולמות שלמעלה (נאַכמער: די כוונה ותכלית פון די „עולמות העליונים" איז — „עולם הזה התחתון"[13]) — איז ווי שטימט עס, וואס די העכערע מדריגה („ז"א") ווערט אנגערופן „יומא", און די נידעריקע דרגא (מלכות) — „שעתא", בעת אז „יומא" איז א לענגערער שיעור זמן (ובמילא מער אראפגעטראגן אין זמן און וויייטער פון למעלה מהזמן) ווי „שעתא"?

ג. וועט מען עס פאַרשטיין בהקדם וואס אין „קיצור" און „אריכות" (אין אן ענין שכלי) — ווער פון זיי איז „העכער" — געפינט מען לכאורה פנים לכאן ופנים לכאן:

קיצור האט אין זיך א יתרון לגבי אריכות, ווי דער רמב"ם[14] שרייבט בנוגע צו דברי המשנה, אז זיי זיינען מסודר אין אן אופן פון „דבר קצר וכולל ענינים רבים", משא"כ גמרא, וואס לשונה באריכות: אזוי ווערט אויך גע־זאגט[15] בנוגע צו אחרונים (לגבי ראשונים) אז דרכם לפרש. בסגנון אחר: ווי די סברא שכלית שטייט במקורה, איז זי (מער) בקיצור, און די אריכות קומט בשעת מען דארף זי אראפטראגן פון איר מקור צו מדריגת המקבל (פון משנה אין גמרא און פון גמרא צו לומדים ומחברים שלאח"ז):

11) לשון הזהר שם (ע"ב) בסיום הענין. וראה קדושין (מט, ב): שמא הרהר תשובה.

12) ראה תניא רפ"ג: שנשתלשלו מהן.

13) תניא פל"ו. וראה הקדמת התי"ז (יז, א): אנת הוא דאפיקת כו' לאנהגא בהון עלמין. וראה גם פרדס שער טעם האצילות פ"ו. שער מהות והנהגה פ"כ. ד"ה ת"ר נ"ח תרמ"ג. מצותה משתשקע תרע"ח. ובכ"מ.

*) לכאו' הי' אפ"ל דע"פ המבואר במקומות הנ"ל (בחסידות) מתורץ מה שהקשה בפרדס (שער טעם האצילות פ"א) על האומרים שטעם מספר עשר ספירות למעלה הוא משום שלמטה כל נקודה היא בעלת שלש קוטרים וכ"א כלול מג' ועם המקום הסובלם הוא עשר — והיאך יהי' המסובב הכרח אל צורת מציאות סיבתו — והתירוץ ע"פ הנ"ל, כי תכלית האצילות היא בשביל עוה"ז (וראה גם ד"ה באתי לגני תשי"ד ס"ה — לענין מספר תרי"ג) — אבל אינו כי אין גדר תחתון וגשם מכריח שיהי' עשר ולא פחות או יותר.

וראה בארוכה לקו"ש חלק ל בראשית (תשמ"ז).

14) הקדמה לפיה"מ ד"ה אחרי כן ראה להסתפק.

15) ראה ספרי הכללים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות כד. ועוד) — ע"פ ב"י לטוי"ד סרי"א ד"ה ומ"ש ואף אם תטבול: „דבתראה הוא . . הוה לי' לפרש". ובכ"מ. וראה מכתב הנדפס בהקדמה לתוס' הרי"ד למס' שבת (ברוקלין, תשכ"ב).

לאידך גיסא, זאגן חז"ל[16] „לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה", וואס טעם הדבר בפשטות איז[17], ווייל דער תלמיד וועט ניט קענען אויפנעמען די אריכות ומרחב השכל והענין: דערפאר דארף מען איבערגעבן דעם תלמיד נאר א קיצור דברים, וואס איז מתאים צו זיינע כלי ההשגה — ד.ה. אז דער קיצור איז פארבונדן מיט דעם תלמיד'ס זייענדיק למטה לגבי הרב.

ד. וי"ל דעם ביאור בזה, אז עס וועגדט זיך וועגן וועלכער מדריגה עס רעדט זיך:

וועז דער מדובר איז וועגן דעם יחס צווישן צוויי „וועלטן", מדריגות בהבנת שכל וואס איינע איז א סך העכער פון דער צווייטער — ווי דער חילוק צווישן (בעלי ה)משנה וגמרא, גמרא און ראשונים, ראשונים און אחרונים, וכיו"ב — איז וואס העכער דער שכל געפינט זיך אלץ מער בקיצור איז דער אופן ווי ער שטייט דארט[18], ווייל דארט איז די עצם סברא בגילוי (מ'זעט גלייך דעם אמת[19]); און וואס ניידעריקער ס'איז די מדריגה וואו דער שכל געפינט זיך, מוז די זעלבע סברא אנקומען צו מער ביאור ואריכות, כדי מ'זאל דאס קענען פארשטיין.

[וי"ל אז עד"ז זעט מען עס אין דעם פארגלייך פון שמיעה און ראי': די זאך וואס מיטן חוש הראי' זעט מען כולו „כהרף עין", דארף דויערן אן אריכות הזמן צו אויפנעמען די זעלבע זאך דורך הערן בחוש השמיעה].

משא"כ וועז מ'רעדט אין דער זעלבער „וועלט", איז היפך הדברים: א „העכערע" (טיפערע) סברא דארף אנקומען צו מער אריכות בכדי צו ארויסצובערענגען און פארשטיין איר העכערקייט (טיפקייט): און א סברא פשוטה יותר איז מען מסביר בקיצור יותר — מצד פשטות הסברא זיינען געגוג וויניקער וועדטער פון הסברה[20].

אזוי איז אויך אין די אויבן־גע־בראכטע דוגמאות:

אין דער (מדריגה, אין דער) „וועלט" פון משנה לגבי גמרא וועדן די סברות עמוקות ארויסגעבראכט בקיצור (בערך הגמרא): אבער אין „וועלט" פון גמרא גופא (וכיו"ב) זיינען די סברות עמוקות באריכות יותר און די סברות פשוטות — מער בקיצור.

ה. דערפון וועט מען פארשטיין אויך בעניננו:

---

16) פסחים ג, ב. חולין סג, ב.

17) ראה לקו"ת (בשלח א, א), ביאוה"ז (עו, ד), ביאוה"ז להצ"צ (ע' שסג־ד) ובכ"מ (ע"פ רמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ד) — שבמארז"ל זה מדבר על דרך קצרה הכוללת את כל האריכות (כמו לשון המשנה). ומובן שאין זה בסתירה לפירוש הפשוט, כ"א הוספה שביחד עם זה צ"ל קיצור הכולל את כל האריכות. וראה אוה"ת שלח כרך ו' ע' א'תשעט. המשך תרס"ו ע' תא.

18) ולהעיר וע"ד „מעשה דבעש"ט שצפה והשיג בר"ה מה שהי' אח"כ כידוע . . (כי) היתה עליית נשמתו . . בהיכלות דיצירה . . שם יוכל להיות נכללים ט"ו שנים בסקירה אחת" — דרמ"צ נט, א. וראה בהערות שם (רכ, ב ואילך). וראה ביאוה"ז להצ"צ ע' רנח. סה"מ תקס"ה ע' שכא, של (ולהעיר משינויי הנוסחאות בין מקומות אלה).

ולהעיר מהמבואר בדרושי חסידות ובפרט בפרשתנו (ביאוה"ז קלא, ד. תו"ח קכו, ד. וראה ספר הערכים חב"ד (כרך ד) ערך אורות דספירות ביחס לכלים ס"ז. ושו"נ) — שלמעלה יותר הכלים מועטים יותר.

19) ראה גם המכתב דלעיל הערה 15.

20) ועד"ז בהשפעת השכל מרב לתלמיד, שנמשכת בזה רק הפשטות שבהשכל — ולכן ה"ה „בלשון קצרה" [משא"כ „ברב המשפיע השכלה לב' תלמידים א' חכם וא' תם, שמה שהחכם מבין בדיבור אחד יצטרך התם ריבוי דברים" (דרמ"צ קיד, ב. ועד"ז בכ"מ) — כי מכיון שלגבי התם ה"ז שכל עמוק לפיכך צריך „ריבוי דברים"].

בכללות[21] זיינען די דריי דרגות הנ"ל אין תשובה איינגעטיילט אין צוויי: די צוויי דרגות הראשונות זיינען אין סוג פון תשובה תתאה, די דריטע דרגא — תשובה עילאה: און אזוי איז אויך אין פשטות הדברים: די תשובות „סור מרע ועשה טוב" זיינען ביידע אין עולם המעשה (עש"ז ושלילת העשי'), די דריטע תשובה — „בקש שלום" — איז לימוד התורה, אין עולם המוחין.

און דעריבער: די תשובה וואס איז שייך צו מוחין איז בקיצור יותר („ברגע חדא"), ווייל אין דעם (העכערן) עולם השכל שטייען די ענינים בגלוי יותר, דעריבער דארף מען ניט אנקומען צו אריכות;

משא"כ די צוויי תשובות, וואס זיינען אין עולם המעשה, איז אין זיי להיפך: די תשובה פון „ועשה טוב", וואס זי איז א העכערע דרגא, נעמט א לענגערן משך זמן, „יומא חדא" (ע"ד ווי די סברות עמוקות שבגמרא וואס ביי זיי פאדערט זיך מער אריכות); משא"כ די נידע־ריקערע דרגא פון „סור מרע", נעמט ניט מער ווי „שעתא חדא" (ע"ד ווי די סברות הפשוטות שבגמרא וואס ביי זיי איז מספיק א הסברה קצרה) —

ולהעיר אז אזוי איז דאס אויך בפשטות, אז אויף טאן („ועשה") א מעשה בפועל דארף מען האבן א (לענגערן) שיעור זמן, משא"כ שלילת העשי' („סור מרע").

אזוי איז אויך אין ספירות למעלה: ספירת הבינה, וואס איז (עולם המוחין —) העכער פון עולמות[22], ווערט אנגערופן „רגע", ווייל דער אור אלקי איז דארט מאיר בתכלית הגילוי און דערפאר איז דאס אין תכלית הקיצור (בזמן) — „רגע"; משא"כ די ספירות פון ז"א און מלכות וואס האבן א שייכות צו עולמות (עולם המדות)[22], זיינען „יומא" און „שעתא" (אריכות — ניט „רגע").

אבער וויבאלד אז אין די ספירות גופא (עולם המדות) איז ז"א העכער פון מלכות, דעריבער ווערט ז"א אנגערופן „יומא" און מלכות „שעתא", כנ"ל.

ו. לויטן ביאור הנ"ל פון טאטן, אז די דריי לשונות אין זהר זיינען מרמז אויף די דריי דרגות הנ"ל שבתשובה — קען מען מבאר זיין (ע"ד החסידות) אויך די גירסא פון רמ"ק[23], אז אין דעם מאמר הזהר זיינען פאראן פיר לשונות — דרגות: „בשעתא חדא ביומא חדא בזמנא[24] חדא ברגעא חדא":

אין לקו"ת דארט[25] איז מבואר, אז הגם בכללות זיינען דא דריי דרגות אין תשובה — איז אבער בפרטיות פאראן נאך א פערטע העכערע דרגא, וואס איז מגיעה אין ספירת החכמה (ובעבודה איז דאס דער ענין פון „קדש עצמך במותר לך"[26]).

ויש לומר, אז די פערטע דרגא איז מרומז אין דעם פערטן לשון וואס קומט

21) ראה בכ"ז לקו"ת שבהערה 9.

22) ראה סה"מ תש"ח ע' 273. ובכ"מ.

23) כן משמע מהביאור שהובא ממנו באור החמה כאן (וכ"ה באור יקר — ירושלים תש"ל) שד' הלשונות הן לגבד ד' חלוקי כפרה, והלשון „זמנא" הוא כנגד „יסורין ממרקין" (זמן היסורין). וכ"ה בנוסח הזהר הנדפס עם האור יקר (שם).

אבל להעיר שבזהר לפנ"ז שם: „ולא אתקריב אברהם ביומא חדא או בזמנא חדא". ולפי זה אולי י"ל שאין זו גירסא אחרת, אלא — פירוט לשון זה שנכתב רק בצד השלילי (באברהם, שאינו דומה לבע"ת).

24) בדפוס ירושלים הנ"ל „זמנא" — ולכאורה הוא ט"ס (וצ"ל „בזמנא").

25) שם עה, א ואילך.

26) ראה אוה"ת וארא ע' קפה. ע' ב'תקצז. וראה לקו"ש חי"ט ע' 399 ואילך. ובכ"מ.

צו אין זהר לגירסת הרמ"ק — „בזמנא חדא": הגם אז „רגע" איז לכאורה דער קלענסטער חלק אין זמן, איז אבער פארט דא די שאלה ותשובה וכמה רגע — אחד מחמשת כו' רגע כמימרא, ארויסרייד דריי אותיות[27], עס האט א געווינען שיעור[28]; משא"כ „זמנא חדא" איז ניט מגדיר קיין שום שיעור זמן, דאס דריקט נאר אויס די עצם מציאות פון זמן[29].

און לויטן המשך הביאור בלקו"ת שם[25], אז אפ"כ ווערט בפירוש ובגלוי ברוב המקומות גערעדט נאר ווען דריי דרגות אין תשובה — ווייל חכמה ובינה זיינען „תרין רעין דלא מתפרשין"[30], במילא ווערט די פערטע דרגא נכלל אין דער דריטער,

ווען אויך זיין מובן פארווארפן לפי הגירסא הנפוצה והרגילה אין זהר זיינען דא נאר דריי לשונות, ווייל בדרך כלל רעדט מען ווען ג' בחינות תשובה, כנ"ל:

וויבאלד אבער אז לפעמים רעכנט מען יע די פערטע דרגא אין תשובה, דעריבער איז אויך פארוואס א גירסא, וואס איז מפרט אויך די דרגא אין תשובה — שלימות התשובה.

(משיחת מוצאי ש"פ חיי שרה תשל"ט)

---

27) ברכות ז, א ובתוד"ה שאלמלי.

28) ראה רמב"ם הל' קידוש החודש רפ"י.

29) ידועה השקו"ט בגדר התחלקות הזמן (ראה מור"ח ח"א פע"ג הקדמה הג'. ועוד. מפענח צפונות פ"ג ס"ג ואילך. וש"נ) אבל אינו שייך לנדו"ד, כמובן.

30) ראה זח"ג ד, א.